

Sorğulama Zamanı Düşünce Topluluğu

Prof. Dr. M. T. Zéhtabi

Yazar: Gholamreza Poorbagher

Şemsi tarixi 1302, 13.11.1923'de Şebister şəhərində dünyaya göz açan Mehəmməd Teqi ZÉHTABI, 5-6 yaşından beri mektebe gétme arzusunda olub. O, anasından icaze alaraq qız oğlan qarışıq mektebi olan mehelledeki ibtidai mektebine gédir. Bir müddet burda elifbanı öyrənir və o zaman her yérde tapılan və meşhur olan nağıl və dastan kitablarını (Eslî ve Kerem, Xavərname və s. kimi) anadilimizdə axıcı və sürətli bir şəkildə oxumağa başlayır.

Zéhtabi daha sonrakı illəri bélé danışır: Sonra Mirza İbrahimin mektebi və Şebisterin Gülşen-Raz adlı ibtidai dövlət medresesine gédib Farsca öyrəndikdən sonra anadilimizdə oxumağı tamamilə unudum.

Sonralar Tebriz'de Ortamekteb və müəllimlər gimnaziyası (danışserani) oxuyan zamanlar Fars dilinə bərabər Fransız və Ereb dillərini də var qüvvəmlə öyrənməyə çalışdım. Amma, anadilimi də öyrənmək və bu dilə də oxumaq fikrimdən bélé keçməzdim. Bu durumu təbii qarşılayırdım. Bütün ictimai mühit və dövlət orqanları onun eléyhine yönəlmişdi və mekteblərdə Türkçə danışmanı cərimə édirtilirdi.

1324-cü (1945) ildə Rıza Şahın diktatorluq réjimi bitdi. Azərbaycan qəzəti yénidən nəşr olunmağa başladı. Bu qəzət ilə tanışlıq, Zéhtabini ayrılmaz şəkildə anadilinə bağlar. Bu dövrdə anadilini élmə cəhətdən öyrənmək üçün ünivérsitétə girmək istədim. Bunun üçün o zaman var olan bütün qapıları döyüb, çabaladımsa da hamısı üzümə bağlandı.

O hədəfə çatmaq üçün o zaman şura hökumətinin tərkibində olan Bakıya gédir. Lakin orada da "Sâdıq pad ganların" göstərişilə ünivérsitét yérinə muhəkimə olunaraq Sibire göndərilir. İki il sonra Sibirdən Tacikistanın paytaxtı Düşənbə şəhərinə göndərilir.

Zéhtabi bu Dönəmi bélé danışır: Burada öyrəndim ki Sovétlér Birliyində ünivérsitétə girmək üçün Orta mekteb diploma (attéstat) lazımdır, mənim isə iki Orta mekteb diplomumdan, (danışséra və şişi edebi firdovsi (Firdovsi liséyinin 6- cı sinifi)), héc birisini özümle getirə bilməmişdim. Bir il burada axşam mektebində oxuyub dipolm (atéstat) aldım, onu bir mektub ilə Bakı ünivérsitétinə göndərdim. İki həftə sonra oradan müsbət cavab alıb, kitablarımı yığışdırıb Bakı'da oxumağa gétdim və yataqxanaya yérleşdim.

Günlərin birində yataqxana müdiri yanıma gəlib adımlı soruşduqdan sonra:

- Seni ünivérsitétin reisi (réktorü - Akadémik. Yusif Memmedeliyév) çağırır dédi, Akadémik Yusif Memmedeliyév, adımlı və haralı olduğumu soruşduqdan sonra

- Hansı bölümə oxumaq istəyirsən? déyə soruşdu.

- Azərbaycan dil və edebiyatı

bölümündə-déyə cavab vérdikdə, reis qabağında olan diplomuma işarə éderək:

- Bélé yaxşı qiymətlərlə niyə orada oxuyursan-gəl kimyə bölümündə oxu, Dédi.

- Hörmətli Akadémik mənim xalqımın éhtiyacı hələ bunadır-déyə cavab vérdim.

- Bu sözlərimi eşidən ünivérsitét réktorü Akadémik Y. Memmedeliyév, ilan vurmuş kimi dik yérindən qalxıb gəldi və mənim elimi səmimi və möhkəm sıxaraq, sənə müffəqiyyətlər arzulayıram, dédi və məni yola saldı.

- Bés il Bakı ünivérsitétində oxuduqdan sonra, həmin ünivérsitétin şərqsünaslıq fakültəsində Ereb dili və edebiyatını tədris étməyə başlayır və élə o günlərdən ana dili bəredə éldiyi bilikləri

xalqına çatdırmaq haqqında fikirleşir. Çünkü xalqının ona éhtiyacı vardı.

Zéhtabi bu hedefine çatmaq üçün, Ebdülkerim Qasim İraq'da idareni alan gündən İraq'a sığınmaq ve Bağdad'da işlemek üçün univérsitéte müraciet édir. İki il Baki-moskova arasında gét gelden sonra 1971-ci / 1350 s / ilde Bağda'da gédib oranın univérsitetinde Fars dili ve qedim Türk dillerini tedaris étmeye başlayır.

Bağdad univérsitetinde işlediği iller her il Avrupaya géder. Bu seferlerinin birinde Qerbi Almaniya ve Qerbi Bérlinde yüzlerle İran Azerbaycanı'ndan olan telebe genclerle tanış olur. Bunlarla söhbet ve danışıklarda onlar anadillerini öyrenmek istediklerini bildirerek déyer ki, dilimizi öyrenmek isteyirik ama kitabımız yoxdur. Zehtabi béle bir kitabı yazacağına söz vérir ve telebeler de onun Almaniya'da çap édilmesini öz üzerlerine götürürler. Bu Kitabı "İran Türkcesının Serfi" adı altında yazıb onlara gönderir ve onlar onu 1355 (1976)-cı ilde Almaniya'da Çap étdirirler. Bu Kitab İslami İnqilabın evvellerinde Téhran'da ofsét şeklinde tekrar neşr édilmiştir.

İnqlabın qelebesinden bir هفته sonra vetene dönüb xidmet étmek üçün kéçici hökümete müraciet éden Zehtabi, müsbet cavab aldıqdan sonra vetene qayıdır ve Tebriz univérsitetinde Türk ve Ereb dillerini tedaris étemeye başlayır. Otuz ildən sonra xalqının içinde olmaq onun üçün ifade édilmez bir xoşbəxtlik idi. Bu müddetde, Tebriz univérsitetinde tedaris zamanı yüzlerce genc Türk qızları və oğlanları ile yaxından tanışlıq neticesinde, xalqımızın anadilini ne seviyede ve ne dercede qorumağa hazır olduğunu öyrendikden sonra görür ki, xaricde çap éledirdiği "İran Türkcesının Serfi" kitabının dili ve seviyesi ve étdiyi xidmet olduqca yüksekdir.

O zamanda univérsitetler bağlanır. Lakin Zéhtabi Tebriz univérsitetinde işleyen zaman, léksikologiyayı izah éden "Zebani Edebi Müasir Azeri" eserini ve "Anadilimizi Öyrenək" adlı dilimizin ses bölümü ve serfini ehate éden olduqca sade bir kitab yazar.

1368-nci (1989) ilin evvellerinde Tebriz radyosu idaresinin Türki (Sehéd Ötesi) şöbesinden ona müraciet éderək muasir edebi Azeri dilini o bölümün işçilerine tedaris édiib öyretmeyi teklif étdiler. Ana diline xidmet üçün hökümetin yaratdığı bu kiçik imkanı temennasız ve böyük memnuniyyetle qebul éder. O tedaris cereyanında muasir edebi azeri dili (ses-serf) kitabı çapdan çıxdı.

Zéhtabi ömrünün sonuna qeder maarifçilik işini davam étdirdi. Bu yolda möhteşem ve inanılmaz derecede tesirli olan Altérnativ tedaris ve altérnativ univérsitet déye bilécéyimiz métodla ders siniflerinde Türk dilini, tarixini, medeniyetini öyrenmesi, yéniden öyretmesi (baz tulid étmək) qadağan olunmuş, her şey saxtalaşdırılmış, bütün menevi varlığı iyrenc élan édilmiş bir milletin, şövinizm ile kirlenmiş, murdarlanmış resmi tehsil sistémine qarşı Azerbaycan üçün bir oyanış ve bir medeni ve bilinçlendirme işine rehberlik étdi.

Zéhtabi 1377/10/02 (23.12.1998) çalışma ve müveffeqiyetlerle dolu dünyasını deyişdirdi.

Çap olunmuş eserleri:

1. İran Türklerinin Eski Tarixi (2 cildde)
2. Şahin Zencirde (Şé'r Tebriz)
3. Muasir Edebi Azeri Dili -İlmi Meani; Léksikülüji (Tebriz)
4. Azerbaycan Türkcesının Nehvi
5. Eli Ağa Vahid'den Xatirelerim
6. Pervanenin Sergüzeşeti (Şé'r Bağdad)
7. Bağban Él Oğlu (Şé'r Tebriz)
8. Çirik Efsanesi (Beğdad)
9. Bezz Qalası (Bérlin)

10. Bexti Xabide (Beğdad)
  11. Hesti Nesim (Beğdad)
  12. Zeban Azeri Edebi Muasır (Tebriz)
  13. Qoy Olsun; Hikaye (Tebriz)
  14. Qevaidülfarsie (Erebce)
  15. Cinayaté 2500 Saléyé Şahan (Beğdad)
  16. Aya Zebané Farsi Zebané méllél Diger Berteriyet Dared (Beğdad)
  17. Erk Hefteligi (Berlin)
  18. Aylıq Dergi İttihad Yolu (Beğdad)
- Çap olunmamış eserleri:
1. Gençlik Çelnegi
  2. Mirza Eli Möciz Şebisterli'nın Şé'rleri (5 cildde)
- Hazırlayan: G.Reza. Poorbagher

<http://www.sorgulamazamani.com/> adresinden 17.02.2019 23:46 tarihinde indirilmiştir